

Hur kan kommuner planera för äldres boende nu och i framtiden?

Resultat och erfarenheter från projektet

Inte(GR)erad bostadsplanering med fokus på äldre

Innehåll

1. Inledning.....	3
2. En åldrande befolkning – planering behövs.....	4
3. Kort om projektet.....	6
4. Om kommunernas undersökningar.....	8
Ale.....	8
Härryda.....	10
Kungälv.....	12
Mölndal.....	16
Tjörn.....	18
5. Vad har projektet bidragit till?.....	20

Text: Sara Nordenhielm

Bilder: Sara Nordenhielm, Märith Malmberg Nord, Mölndals stad, Härryda kommun och Tjörns kommun

Layout: GR Info

Tryck: Sandstens, Göteborg

I. Inledning

I denna skrift sammanfattas arbetssätt, resultat och erfarenheter från projektet Inte(GR)erad bostadsplanering med fokus på äldre. Förhoppningen är att detta kan bidra till ökad kunskap kring frågan om planeringen av bostäder för äldre. Skriften finns tillgänglig för alla att ladda ner på FoU i Väst/GR:s webbplats, www.grkom.se/fouivast. För er som är intresserade av en mer utförlig beskrivning finns här också projektets slutrapport tillgänglig.

Idag finns inte tillräckligt med goda och tillgängliga bostäder som kan möta behoven hos en åldrande befolkning. Kommunerna äger frågan om bostadsplaneringen för äldre, men vilken kunskap och information behövs för att kunna planera för goda och attraktiva bostäder för äldre? Och hur kan den kunskapen hämtas in?

I projektet Inte(GR)erad bostadsplanering med fokus på äldre har FoU i Väst/GR, GR Planering och GR-kommunerna Ale, Härryda, Kungälv, Mölndal och Tjörn samverkat kring dessa frågor. Grundidén i projektet var att kunskaper från äldreomsorg och samhällsplanering, olika kommuner, äldre själva, forskning och erfarenheter från tidigare projekt skulle integreras till en helhetsbild.

Det övergripande syftet med projektet var att utveckla användbara och verksamhetsnära metoder för att kartlägga information och kunskap som underlättar kommunernas strategiska bostadsplanering för äldre. Fokus i projektet har också varit att träffas och samverka över professions-, organisations- och kommungränser i syfte att skapa ett lärande i processen. Projektet pågick mellan maj 2011 och maj 2012.

Inte(GR)erad bostadsplanering har finansierats av Hjälpmedelsinstitutet inom ramen för regeringsuppdraget Bo bra på äldre dar och som pågår under

åren 2010 till 2012. Syftet är att stimulera till nytänkande, kreativitet och utveckling vad gäller bostäder och boendemiljöer för äldre. ■

Definitioner – olika boendeformer för äldre

Här förklaras de begrepp för olika boendeformer för äldre som används i skriften:

ORDINÄRT BOENDE: Vanliga bostäder som inte omfattas av sociallagstiftning.

TRYGGHETSBOENDE: Ett ordinärt boende som vänder sig till äldre. Till och med december 2014 är det möjligt att söka statligt investeringsstöd för byggandet av trygghetsbostäder. För att få del av stödet ställs vissa krav på gemensamma utrymmen för samvaro, personal på vissa tider och tillgänglighet. Bostäderna ska innehas av personer som fyllt 70 år. Trygghetsbostäder kan också byggas utan investeringsstöd och då kan utformningen se lite olika ut.

SENIORBOENDE: Ett samlingsbegrepp för ordinärt boende som vänder sig till och är anpassade för äldre. Många seniorbostäder är byggda med god fysisk tillgänglighet samt med möjligheter till social samvaro. Andra har ingen speciell utformning utan vänder sig enbart till äldre över en viss ålder.

ÄLDREBOENDE, SÄRSKILT BOENDE, VÅRD- OCH OMSORGSBOENDE: Vänder sig till personer med vård- och omsorgsbehov. För att kunna bo här krävs en särskild biståndsbedömning och beslut av kommunen enligt Socialtjänstlagen.

2. En åldrande befolkning – planering behövs

I detta avsnitt beskrivs varför det finns ett behov av att planera för fler attraktiva och goda bostäder samt boendemiljöer för äldre.

En åldrande befolkning

Den äldre delen av befolkningen i Sverige, det vill säga andelen personer från 65 år och uppåt, förväntas öka i påtaglig takt inom en snar framtid. Även den äldre åldersgruppen, det vill säga den andel av befolkningen som är 80 år och över, antas öka kraftigt omkring år 2020.¹

Idag finns det inte tillräckligt med bostäder och boendemiljöer med god tillgänglighet som kan möta behoven hos en åldrande befolkning. Bristande tillgänglighet i landets bostäder är snarare regel än undantag. Endast en fjärdedel av landets bostäder uppskattas vara tillgängliga, med avseende på markplan och hiss.² Att en åldrande befolkning innebär nya krav på samhällets bostadsförsörjning är inte unikt för Sverige. Större delen av Europa står inför samma utmaning.³

Hur bor äldre idag?

I Sverige bor de flesta äldre i det ordinära bostadsbeståndet, även högt upp i åldrarna. Efter 85 års ålder blir vård- och omsorgsboende en allt vanligare boendeform. Det är först bland äldre personer som är 100 år eller mer som det är vanligare att bo i vård- och omsorgsboende än i ordinärt boende.⁴

Redan idag finns det svårigheter för medelålders och äldre som vill flytta till en mindre bostad. Många äldre personer tvingas därför att bo kvar i otillgängliga eller svårskötta bostäder.⁵

Kvarboendepincipen, det vill säga att samhället ska möjliggöra för den enskilde att kunna bo kvar i sitt eget hem, har länge varit en hörnsten i svensk äldrepolitik.⁶ Tröskeln för hur länge det bedöms vara möjligt att bo kvar hemma har dock förskjutits under årens lopp. En del talar till och med om en ny boendeform – kvarbo – det vill säga ett påtvingat kvarboende för äldre personer som vill men inte kan flytta till ett vård- och omsorgsboende.⁷

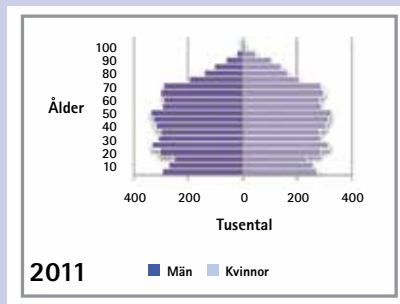

Diagram 1. Befolkningspyramid, Sveriges befolkning år 2011.

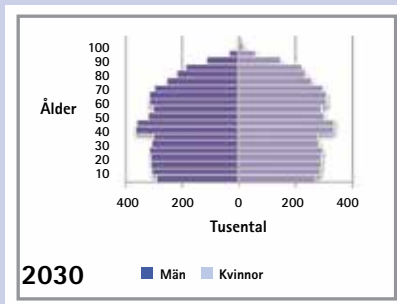

Diagram 2. Befolkningspyramid, prognos för Sveriges befolkning år 2030.

Källa: Befolkningsframskrivningar, SCB. Hämtat november 2011.

Hur vill äldre bo?

Vi vet att äldre människor flyttar i mindre utsträckning än den övriga befolkningen. De flesta bor kvar i sin bostad, sitt område eller i sin kommun. Hemmet är ofta förknippat med känslomässiga band och trygghet. Att bryta upp från en invand miljö blir för de flesta äldre ett stort steg, eftersom det innebär att orientera sig i en ny miljö och att bygga nya sociala nätverk.⁸ De flesta äldre önskar därför att bo

kvar där de bor eller i närmiljön, men det förutsätter att bostäderna och omgivande miljö är tillgängliga och trygga.

Den nya generationen äldre kan komma att efterfråga alternativa boendeformer i större utsträckning än tidigare generationer. Högre inkomster och utbildning har medfört bättre hälsa, ökad medellivslängd och en mer aktiv livsstil. Samtidigt finns det också grupper med resurssvaga äldre.⁹ Det är därför viktigt att undersöka och analysera hur morgondagens äldre bor idag samt hur de ser på sitt framtida boende.¹⁰

För att kunna möta behoven hos en åldrande befolkning behöver tillgängligheten i det befintliga bostadsbeståndet förbättras. Dessutom behövs boendeformer som kompletterar och erbjuder alternativ till såväl det ordinarie bostadsbeståndet som vård- och omsorgsboende. Detta kan exempelvis vara seniorboende, trygghetsboenden eller gemenskapsboenden.¹¹

Vinster med goda boendemiljöer för äldre

Tillgängliga bostäder stödjer självständighet och kan minska hjälpberoendet. Brister i boendemiljöer kan istället medföra att personer som drabbas av åldersrelaterade förändringar i rörlighet och styrka, tvingas bli mindre aktiva eller tvingas att flytta.¹²

Avsaknaden av tillgängliga bostäder bidrar inte enbart till konsekvenser för den enskilde individen utan även till samhällsekonomiska kostnader. Det kan innebära att den äldre alltför tidigt behöver flytta in på vård- och omsorgsboende, vilket innebär en stor kostnad för kommunen.¹³ Även hemtjänstinsatserna påverkas. En studie genomförd i Malmö visade att äldre personer som bodde i flerbostadshus utan hiss i större utsträckning behövde hjälp med inköp än de som bodde i flerbostadshus med hiss.¹⁴

Ur ett planeringsperspektiv är det därför viktigt att skapa förutsättningar så att äldre människor kan leva ett liv som aktiva samhällsmedborgare, och så att samhällets resurser kan utnyttjas på ett optimalt sätt. ■

Nationell prognos

År 2011 var 18,90 % av befolkningen 65 år och äldre.

År 2020 förväntas den siffran vara 20,8%.

År 2030 beräknas hela 22,7% av befolkningen att vara 65 år och äldre.

Mellan 2011 och 2030 innebär det en ökning på nationell nivå av cirka 560 000 personer 65 år och äldre.

Källa: Befolkningsframskrivningar, SCB. Hämtat november 2011.

1 Statistiska centralbyrån (2010) Sveriges framtida befolkning 2010-2060
2 SOU 2008:113. *Bo bra hela livet*. Slutbetänkande av Äldreboende-delegationen
3 Kovács, Z. (2010) *Challenges of Ageing in Villages and Cities: The central European Experience*. University of Szeged
4 SOU 2008:113. *Bo bra hela livet*. Slutbetänkande av Äldreboende-delegationen
5 Länsstyrelsen Västra Götalands län (2010) *Bostadsmarknaden i Västra Götalands län – Bostadsbyggande och boendeplanering*. Rapport 2010:43
6 Paulsson, J (2008) *Boende och närmiljö för äldre*. Nr 4 i Arkus serie litteraturöversikter
7 Larsson, K (2006) *Kvarboende eller flyttning på äldre dagar. En kunskapsöversikt*. Stiftelsen Stockholms län Äldrecentrum, Rapport 2006:9

8 Fransson, U (2004) *Äldrelandskapet. Äldres boende och flyttningar*. Uppsala universitet. Forskningsrapport 2004:1
9 SOU 2008:113. *Bo bra hela livet*. Slutbetänkande av Äldreboende-delegationen
10 Boverket (2006) *Boendeplanering – en strategisk fråga för kommunerna*
11 SOU 2008:113. *Bo bra hela livet*. Slutbetänkande av Äldreboende-delegationen
12 Iwarsson, S (2008) *Utformning av olika boendemiljöer för äldre*. I: SOU 2008:113 *Bo Bra hela livet*. Del B: Bilagor
13 Arman, R & Lindahl, L (2005) *Nytan och värdet med bostadsanpassningar ur olika perspektiv*. FoU-rapport 6:2005 Göteborg: FoU i Väst/GR
14 Ekwall, G (2005) *Utan hiss – mera hemtjänst? Om sambandet mellan äldre malmöbors nyttjande av hemtjänst och tillgänglighet i boendet*, FoU-rapport 2005:2, Malmö FoU-enhet för äldre

3. Kort om projektet

I detta avsnitt ges en kort beskrivning av projektets syfte, genomförande och aktiviteter. I nästa avsnitt kan du läsa mer konkret om hur kommunerna i projektet har arbetat.

Metoder som underlättar planeringen

I och med den demografiska utvecklingen och brister i det befintliga bostadsbeståndet behöver kommuner planera strategiskt för att kunna möta äldres behov av goda bostäder och boendemiljöer. Projektets övergripande syfte var därför att utveckla långsiktiga, användbara och verksamhetsnära metoder som underlättar den strategiska planeringen av bostäder och boendemiljöer för äldre. Detta skulle göras i två delar:

- Utveckla metoder för att undersöka äldres behov, önskemål och preferenser gällande sitt nutida och framtida boende
- Utveckla metoder för att inventera kvaliteter i det befintliga bostadsbeståndet

Projektet skulle också bidra till ökad samverkan, både inom kommuner (mellan förvaltningarna för samhällsbyggnad och äldreomsorg) och mellan kommuner. Grundidén var att kunskaper från äldreomsorg och samhällsbyggnad, olika kommuner, äldre själva, forskning och erfarenheter från tidigare projekt skulle integreras till en helhetsbild. Metoderna skulle inte bestämmas på förhand utan istället utvecklas utifrån kommunernas behov av kunskap och information i planeringen. På så sätt skulle kommunerna få verktyg och metoder för fortsatt kunskapsinhämtning och som i förlängningen gynnar en strategisk bostadsplanering för äldre.

Projektets genomförande

Inom ramen för projektet har varje kommun genomfört två mindre undersökningar där olika metoder prövades för att 1.) undersöka äldres behov, önskemål och preferenser och 2.) inventera kvaliteter i det befintliga bostadsbeståndet. Tanken med undersökningarna var att yrkesverksamma från kommunerna själva skulle få pröva, lära och forska, så att kunskapen och kompetensen stannade kvar i kommunen även efter projektet var avslutat. Varje kommun utsåg minst en nyckelperson från samhällsbyggnad och en från äldreomsorg att arbeta i projektet. Tabellen nedan visar vilka yrkeskategorier som ingick i projektgruppen från respektive kommun.

Kommun	Samhällsplanering/ byggnad	Socialtjänst/Äldreomsorg
Ale	Översiktsplanerare Lantmätteriingenjör	Verksamhetschef ÄO Planeringssekreterare
Härryda	Mark- och bostadschef Statistiker Planarkitekt	Administrativ chef, Socialtjänst
Kungälv	Planarkitekt	Verksamhetschef ÄO Anhörigkonsulent
Mölnadal	Planarkitekt	Enhetschef, Vård och omsorg
Tjörn	Planarkitekt Lokalsamordnare	Utvecklingsledare, Socialförvaltningen

Tabell 1. Projektmedverkande från respektive kommun.

Utöver kommunernas undersökningar genomfördes också en rad andra aktiviteter, så som projektgruppsmöten, workshop kring attraktiva och goda boende-

miljöer för äldre, slutkonferens och kunskapspridning. Projektgruppsmötena användes inledningsvis till att planera undersökningarna och sedan till att utbyta erfarenheter och lärdomar kring resultat och tillvägagångssätt. Genom inbjudna föreläsare fick projektgruppen också inspiration och kunskap från andra projekt med liknande inriktning. Projektledningen har också besökt respektive kommun för handledning och metodstöd under planering, genomförande och sammanställning av undersökningarna.

Till projektet knöts också en referensgrupp där representanter från pensionärs- och brukarorganisationer, kommunala pensionärsråd, kommunala fastighetsbolag, Senior Göteborg, fastighetskontoret Göteborgs stad, arkitekter, folkhälsa, andra GR-kommuner samt andra personer som på olika sätt kunde bidra med kunskap om bostäder och boendemiljöer för äldre.

Följeforskning och utvärdering

Lisbeth Lindahl, forskare vid FoU i Väst/GR, har genom fölieforskning följt projektet från början till slut, i syfte att skapa förutsättningar för ett kontinuerligt lärande under projektets gång. Syftet med fölieforskningen var främst att följa och beskriva projektets processer i relation till projektets mål.

Skillnaden mellan fölieforskning och traditionell utvärdering är att forskaren är aktiv i projektets processer istället för att utvärdera med distans. Genom att fölieforskaren ger fortlöpande återkoppling, synpunkter och rådgivning till projekt- och ledningsgrupp möjliggörs kontinuerlig förändring och anpassning av projektet. För att också få en extern granskning har Contextio Ethnographic AB genomfört en utvärdering med fokus på målpfyllelse. ■

Vad är attraktiva och goda boendemiljöer för äldre?

Ett begrepp som behövde definieras i projektet var attraktiva och goda boendemiljöer för äldre. I början genomfördes därför en workshop där tjänstemän från samhällsbyggnad, äldreomsorg och folkhälsa, företrädare från pensionärs- och brukarorganisationer, politiker och representanter från kommunala bostadsbolag deltog. Deltagarna enades i samverkan kring sju kriterier som kännetecknar en attraktiv och god boendemiljö för äldre. Dessa kriterier har också varit vägledande i kommunernas undersökningar:

- God yttre och inre tillgänglighet
- Möjligheter till gemenskap
- Integrerat boende
- Stimulerande utemiljö
- Upplevd trygghet
- Valfrihet
- Möjligheter till aktivt liv

Vill du veta mer om kriterierna? Dokumentation från dagen finns tillgänglig på FoU i Väst/GR:s webbplats: www.grkom.se/fouivast

Birgit Malmбом, PRO och Boel Holgersson, vice ordförande i Ales omsorgs- och arbetsmarknadsnämnd diskuterar vad som är viktiga aspekter i äldres boendemiljöer.

4. Om kommunernas undersökningar

I detta avsnitt beskrivs hur respektive kommun har arbetat i projektet med att 1.) undersöka äldres behov, önskemål och preferenser och 2.) inventera kvaliteter i det befintliga bostadsbeståndet.

Ale

Hur tänker äldre personer som bor i villa om sitt framtida boende? Kan de tänka sig att flytta och vad efterfrågar de i så fall? Vilka förväntningar finns på ett framtida boende? Dessa frågor har varit intressanta att undersöka för Ale i projektet. En enkät skickades därför ut till personer över 65 år i två villaområden belägna i utkanten av en av kommunens tätorter, Nödinge. I båda områdena bor det idag en hög andel äldre personer. Majoriteten av de som svarade på enkäten var mellan 65-75 år, var sammanboende och hade bostad sin nuvarande bostad i över 10 år. Enbart några få hade hemtjänstinsatser. Enkäten innehöll frågor om hur det nuvarande boendet upplevdes ur tillgänglighetssynpunkt, men också om hur och var de skulle vilja bo i framtiden.

Nutida och framtida boende

Det kan vara svårt ur tillgänglighetssynpunkt att bo i villa om man är äldre och får någon typ av funktionsnedsättning. Det kan exempelvis vara påfrestande att ta sig upp och ner för trappor eller att klara av trädgårdsskötsel och snöskottning. Av resultaten från Ales enkätundersökning framkom dock att de allra flesta upplevde tillgängligheten i bostaden och närområdet

Ale kommun
Befolkning
Antal: 27 600
Andel 65 år eller äldre: 17%
Bostadsbestånd:
Flerbostadshus 38%
Småhus 62%

som god. Några påtalade emellertid att trappor, nivåskillnader och dålig belysning var faktorer som försvårade tillgängligheten.

De allra flesta hade inte tänkt flytta inom de närmsta åren. Men vid en eventuell flytt efterfrågade ungefär hälften att bo i småhus eller radhus och hälften i flerbostadshus. Det fanns också en viss efterfrågan på trygghetsbostäder.

I enkäten undersöktes också vilka faktorer som är viktiga inför valet av ett framtida boende. Majoriteten tyckte att följande aspekter var mycket viktiga om de skulle flytta till ett nytt boende: attraktiv närmiljö, trygg utemiljö och närhet till affärer och kollektivtrafik samt annan service såsom dagligvarubutik, apotek och bank. Det var också mycket viktigt att den nya

bostaden är tillgänglighetsanpassad samt att boendekostnaden inte blir högre än den är idag.

Andra viktiga aspekter var att den nya bostaden ligger i närheten av släkt och vänner och sociala mötesplatser såsom samlingslokaler, föreningslokaler, caféer och bibliotek. Mindre viktigt var att den nya bostaden ligger i närheten av vart man bor idag. Däremot ville de flesta bo kvar inom Nödinge och då gärna närmre eller inne i centrum.

Enkla åtgärder – stora vinster

I Ale genomfördes också en tillgänglighetsinventering av ett bostadsområde med flerfamiljshus i centrala Nödinge. Området valdes på grund av dess centrala läge med närhet till utbyggd samhällsservice och dess plana terräng. Det borde det alltså finnas goda förutsättningar för äldre att bo bra i området. Samtidigt är antalet ansökningar om bostadsanpassningsbidrag i området stort. I området bor också en hög andel personer över 65 år i förhållande till övriga bostadsområden i Nödinge. I projektet ville man få mer kunskap om hur pass tillgängligt området var. Här var man ute på plats i området och undersökte bland annat kvaliteter i utemiljön, tillgängligheten till soprum och tvättstugor och hur entréerna var utformade. För att också få kunskap om den inre tillgängligheten tog man hjälp av hemtjänstpersonal som inventerade tillgängligheten inne i några bostäder, bland annat badrummens utrymme och tillgång till uteplats och balkong.

En slutsats som Ale drog utifrån inventeringen var att vissa brister i tillgängligheten lätt skulle kunna åtgärdas. Det kan exempelvis handla om att sätta dit kontrastmarkeringar i trappan eller att ta bort trösklar till balkong eller uteplats. Sådana enkla åtgärder kan ha stor betydelse för äldre personers möjligheter att bo bra i sin bostad och sitt bostadsområde.

Att inte vilja tänka på sin ålderdom?

En fråga som väcktes i Ale utifrån resultaten var i vilken utsträckning personer i 65-75 års åldern har börjat att fundera på sitt framtida boende. Många uppgav att de inte hade några konkreta planer på att flytta och att man var nöjd med tillgängligheten i sitt nuvarande boende. Kan det vara så att så länge man är frisk funderar man varken på hur man vill bo i framtiden eller hur tillgängligheten i det nuvarande boendet kommer att påverka en i ett senare skede i livet? I Ale finns det tankar på att i framtiden gå vidare med enkätundersökning som istället riktar sig mot en äldre målgrupp. ■

Om Ales undersökningar

- Enkätundersökning till 87 personer 65 år och äldre bosatta i två villaområden i utkanten av en av kommunens tätorter, Nödinge. 92 procents svarsfrekvens. Det ena området ligger närmare centrum och är mer kuperat än det andra.
- Inventering av tillgängligheten i ett bostadsområde med flerbostadshus beläget i centrum av Nödinge (T-märkning).

Läs om vad T-märkning innebär på sidan 15

Härryda

Härryda ville få ökad kunskap om bostadssituationen för äldre i kommunen samt kartlägga efterfrågan vad gäller olika boendekvaliteter. Här valdes tre tillvägagångssätt, nämligen en övergripande inventering, en tillgänglighetsinventering i bostadsområdet Säteriet och en enkätundersökning till personer 55 år och äldre. Dessa undersökningar var tänkta att komplettera varandra och ge ett förbättrat planeringsunderlag inför framtiden. Dessutom har man i Härryda initierat ett samarbete med fastighetsägare kring frågan.

Att få koll på bostadsbeståndet

I Härryda fanns ett behov av att få en överblick av den befintliga bebyggelsen i kommunen och dess variationer. Denna kunskap fanns redan inom kommun, men var inte samlad och dokumenterad. Inom ramen för projektet genomfördes därför en övergripande inventering av bebyggelsen i kommunens samtliga tätorter. Inventeringen omfattade byggnadstyp (småhus, flerbostadshus), upplåtelseform (hyresrätt, bostadsrätt och äganderätt) samt byggnadsår. Resultaten digitaliserade i kommunens GIS-program (geografiskt informationssystem) och lades sedan ut på den interna kommunkartan. Syftet var att på ett enkelt sätt få ett underlag för att se var i kommunen det finns behov av att planera för olika byggnadstyper och olika upplåtelseformer. Genom den samlade informationen om när olika bostadsområden är byggda, går det också att få en uppfattning om hur tillgängligheten skiljer sig åt mellan olika områden.

Säteriet – ett testområde

I syfte att arbeta fram ett verktyg för inventering av tillgängligheten i det befintliga bostadsbeståndet valdes Säteriet som ett testområde. Säteriet är ett flerbostadshusområde byggt på 60-70-talet, beläget några kilometer från Mölnlycke centrum. Med hjälp av T-märknings-

Härryda kommun
Befolkning
Antal: 34 800
Andel 65 år eller äldre: 14%
Bostadsbestånd:
Flerbostadshus 25%
Småhus 75%

Bilderna är från det inventerade området Säteriet. I vissa delar av bostadsområdet hade förbättringar av tillgängligheten genomförts. Den ena entrén har istället för trappor fått ett sluttande plan, vilket underlättar framkomligheten både för barnfamiljer med barnvagnar och personer med rullator eller rullstol.

verktyget inventerades bland annat antal lägenheter, antal lägenheter i markplan eller som har tillgång till hiss, tillgängligheten i entréer och utemiljön.

Härryda valde att anpassa T-märkningsverktyget till att också innefatta bredden på entrédörrar. Utöver detta gjordes också en avståndsinventering till mötesplatser utomhus, dagligvarubutik, kollektivtrafik, vårdcentral, apotek och natur. Däremot inventerades inte tillgängligheten inne i bostäderna. Inventeringen visade att 254 lägenheter av 710 var tillgängliga fram till och med dörren. Verktyget visade sig vara lätt och användbart för att få mer kunskap om tillgängligheten. Eftersom bostadsområdet var relativt homogent utformat tog det heller inte så mycket tid i anspråk.

Utökat samarbete

Utifrån kunskaperna och erfarenheterna om tillgänglighetsinventeringar har nu Härryda bjudit in till ett samarbete med kommunala bostadsbolaget och andra

privata fastighetsägare i syfte att komplettera bilden av antalet tillgängliga lägenheter i kommunens befintliga bestånd. Tanken är att bostadsbolagen och fastighetsägarna i fortsättningsvis ansvarar för tillgänglighetsinventeringar i sitt eget bestånd. Målet är att information om bostäders tillgänglighet så småningom ska nå äldre själva vid förmedling av bostäder. God tillgänglighet i bostaden och närmiljön samt närhet till mataffärer, sjukvård och allmänna kommunikationer är viktiga aspekter för att bostaden ska kunna fungera i livets olika skeden. Om sådan information görs tillgänglig för alla kan äldre själva planera och fatta beslut inför sin framtida ålderdom och bosätta sig i ett område där förutsättningar för ett fortsatt aktivt liv finns. ■

Om Härrydas undersökningar

- Enkätundersökning till 800 personer 55 år och äldre bosatta i tre bostadsområden i tre olika kommundelar.
- Bostadsområdena består både av enfamiljshus och flerfamiljshus. 76 procents svarsfrekvens.
- Övergripande inventering av bostadsbestånden i kommunens samtliga tätorter.
- Inventering av tillgängligheten i flerbostadshus i bostadsområdet Säteriet, nära Mölnlycke centrum (T-märkning).

Läs om vad T-märkning innebär på sidan 15

● Ett attraktivt och gott boende för äldre – vad är viktigt?

Majoriteten i Härrydas enkät tycker att följande aspekter är viktigt för ett attraktivt och gott boende för äldre:

- Att bostaden och närområdet är tillgängligt. Bostaden ska antingen ligga i markplan eller ha hiss, det ska vara lätt att ta sig fram både inomhus och utomhus för den som behöver använda hjälpmedel som rullator eller rullstol och det ska vara nära till service och kollektivtrafik.
- Att bostaden och bostadsområdet upplevs som tryggt. Gatubelysning, säkra lås, titthål i dörren och att känna sina grannar är viktiga faktorer som bidrar till trygghet.
- Att det erbjuds möjligheter till gemenskap. Bostadsområdet, som exempelvis utemiljön, ska vara utformat så att det är möjligt med spontana möten. Nästan

hälften tycker också det är viktigt att det finns gemensamhetslokaler för socialt umgänge i bostadsområdet.

- Att bostadsområdet är ett område där människor i olika åldrar och med olika ekonomiska förutsättningar kan bo.
- Att det finns grönområden eller parker i nära anslutning till bostadsområdet och att bostaden har balkong eller uteplats.
- Att det finns motionslingor eller promenadstråk i bostadsområdet.

Enkätstudien visar också att de allra flesta kan tänka sig att flytta till en bostad som är bättre anpassad för äldre personer, speciellt om man inte skulle klara sig i sin nuvarande bostad. Benägenheten att flytta verkar minska med åldern. Av de som kan tänka sig att flytta är seniorboende i form av hyresrätt det mest populära alternativet strax före en hyresrätt

i ett flerbostadshus. De flesta önskar en bostad om två eller tre rum och kök. Med stigande ålder verkar man vilja bo mindre. De flesta vill bo i närheten av släkt och vänner, vilket majoriteten definierar som på samma ort eller i samma stad. Om man inte kan tänka sig att flytta, är de två främsta skälen till detta att man redan bor i en bostad som är anpassad för äldre eller att man trivs så bra i sin nuvarande bostad.

Majoriteten av de som har svarat är 55-74 år, sammanboende, bor i villa och har ingen hemtjänst. Könsfördelningen är jämn. Härryda kommun planerar att följa upp enkäten vart femte år i syfte att få ett kontinuerligt kunskapsunderlag i planeringen av bostäder och boendemiljöer för äldre.

Kungälv

Kungälv kommun
Befolkning
Antal: 41 200
Andel 65 år eller äldre: 19%
Bostadsbestånd:
Flerbostadshus 39%
Småhus 61%

Kungälv har valt att fokusera på flerbostadshusområdet Komarken, som är beläget någon kilometer från Kungälv centrum. I området bor många äldre eller personer som är på väg att bli äldre. Andelen som är i behov av serviceinsatser från hemtjänsten är dessutom högre än genomsnittet i kommunen. Detta väckte frågor om hur tillgängligheten ser ut i området, hur äldre upplever sitt boende och sitt bostadsområde och om hemtjänstpersonal som verkar i området påverkas av utformningen i den fysiska miljön.

Att ta tillvara på hemtjänstens kunskaper

I projektet inventerades tillgängligheten inne i bostäderna, i utomhusmiljön, entréer och trappor. Avståndet till bland annat service, träffpunkter, sopsstationer och kommunikationer inventerades också. I Kungälv tog man hjälp av hemtjänstpersonalen i Komarken för delar av inventeringen. Eftersom de redan hade god kännedom om hur den fysiska miljön var utformad gick det snabbt att få kunskap om tillgängligheten i området. Flera delar av checklistan kunde fyllas i enbart med hjälp av hemtjänstens kunskaper, medan andra delar fylldes i genom observationer i området. I Kungälv drogs slutsatsen att detta var ett enkelt och användbart tillvägagångssätt och som skulle kunna användas i framtiden för att inventera andra bostadsområden i kommunen.

Några resultat från inventeringarna var att tvättstugor och miljö- och sophantering ofta var otillgängliga på grund av långa avstånd, högt placerade inkast eller att de var placerade i källare utan hiss. Allt detta medför svårigheter för äldre personer med bristande rörlighet. Andra negativa aspekter var höga trösklar till entréer samt höga trösklar och smala dörrar till badrum, vilket försvårar framkomligheten med exempelvis rullator. Samtidigt fanns det också positiva aspekter, så

som god tillgång till sittplatser och allmänna uteplatser och närhet till dagligvarubutik, apotek och jourbutik.

Hemtjänstgruppen i Komarken fick också svara på ett frågeformulär inom ramen för projektet. Syftet var att få kunskap om de äldre i området som idag har behov av stöd i form av inköp, tvätt, posthantering och utevistelse skulle kunna klara detta själva, om det inte fanns brister i miljön som exempelvis avsaknad av hiss, långa avstånd till soprum och tunga dörrar. Hemtjänstpersonalen bedömde att ungefär en femtedel skulle klara att göra egna inköp. Ytterligare en femtedel skulle klara att slänga sina egna sopor. I sina bedömningar utgick personalen från den fysiska förmågan hos femtio personer som bor i området idag och har dessa insatser.

Hemmet som arbetsplats

Många som arbetar inom vård- och omsorg har hemmet som sin arbetsplats. För att undersöka hur den fysiska miljön påverkar hemtjänstpersonalens arbetsmiljö deltog undersköterskor i Komarkens hemtjänstgrupp i en fokusgrupp. Deltagarna fick tillsammans diskutera fram och rangordna de aspekter som påverkar deras arbetsmiljö, både i positiv och i negativ bemärkelse. Som mest positivt lyftes fungerade hjälpmedel fram, så som duschhandtag, toalettförhöjningar, borttagna trösklar, trapphiss eller duschstol, vilket underlättar i det dagliga arbetet. Trappor och backar i området ger

också gratis vardagsmotion i arbetet. Man upplevde det också som positivt att hitta egna lösningar i stunden för att hjälpa den äldre – i de fall när fungerande hjälpmedel saknas:

”Då hittar man snabba lösningar som inte är så bra i längden. I det läget måste man hjälpa den personen just då. Man är nöjd att man har gjort något bra, samtidigt så slits kroppen”.

Som negativa aspekter framkom att husen i området ofta saknar hiss. Det gör att det är tungt och jobbigt att släpa exempelvis matkassar och tvättkorgar upp och ner för trapporna:

”7 liter vatten och dricka och 8 liter kattsand. Det är mycket att bära i trappor”.

Ett annat problem var små och trånga badrum. Det gör det svårt att arbeta i par, trots att hjälpinsatsen egentligen kräver det. Trånga ytor försvårar också en bra arbetsställning, vilket i längden är påfrestande för kroppen.

Äldre trivs och känner sig trygga

Av de äldre som intervjuats inom ramen för projektet uttryckte de allra flesta att de trivs väldigt bra i Komarken och att de har bott där under en längre tid. En vanlig önskan var att få bo kvar hemma så länge det var möjligt med hjälp av hemtjänst. Flera uttryckte att de inte hade funderat så mycket på att flytta eller vad som skulle hända i framtiden. Så här sa en av de boende:

”Nej, jag har bara tänkt att när den dagen kommer så behöver jag inte vara rädd för att komma till vilket hem som helst för personalen är helt underbar.”

En del oroade sig dock för framtiden och om det skulle gå att bo kvar om hälsan blev försämrad. En av de intervjuade uttryckte också att viljan att flytta fanns, men att det skulle innebära en alltför stor påfrestning i dagsläget:

”Jag orkar ju inte flytta (...) Jag kan inte packa eller packa upp själva.”

Majoriteten av de intervjuade kände sig också trygga i bostaden och sitt närområde. Intervjuerna visade att trygghet kan vara olika för olika personer. Det kan handla om faktorer i den fysiska miljön, som bra belysning eller att dörrarna har ordentliga lås. Det kan också handla om att känna sina grannar, att det är lugnt och tyst i området eller att ha en katt som sällskap. Så här sa en av de intervjuade om betydelsen av att ha någon som tittar till en för att känna sig trygg:

”Vi har en vicevärd som är fantastisk (...) Han säger till mig: åk ingenstans och var borta en natt utan att säga till mig (skratt). Det säger han naturligtvis inte till alla utan det har med min ålder att göra.” ■

Om Kungälvs undersökningar:

- Intervjuer med 10 personer i åldern 60-85 år bosatta i Komarken.
- Fokusgrupp med fyra undersköterskor som arbetar i hemtjänsten i Komarken. Frågeformulär till hemtjänstgruppen i Komarken.
- Inventering av tillgängligheten i flerbostadshus i bostadsområdet Komarken, nära Kungälvs centrum. Både yttre och inre tillgänglighet (T-märkning).

Läs om vad T-märkning innebär på sidan 15

”... behöver jag inte vara rädd för att komma till vilket hem som helst för personalen är helt underbar...”

● Röster från äldre och hemtjänstpersonal

Även om de allra flesta av de äldre personer som har intervjuats i Komarken trivdes och kände sig trygga i sitt bostadsområde, framkom också många exempel på hur kvaliteter i bostaden och närområdet påverkar äldres möjligheter till ett aktivt och självständigt liv.

Några citat som belyser detta:

● Om att tillgängligheten inte upplevs vara ett problem innan hälsan försämras...

"I början var det nära till allting, till affärer och sånt. Jag körde bil och kom ut. Det kan jag inte nu och då tycker jag det är lite jobbigare. Man blir mer isolerad. Det är inte själva området utan det är jag som är sämre och då fungerar det inte lika bra."

(boende i Komarken)

● Om att bo i markplan...

"Jag är så tacksam att jag bor på första våningen. Först var jag lite besviken när jag köpte lägenheten här, jag är tacksam nu eftersom jag har hund som jag ska gå ut med tre gånger om dagen."

(boende i Komarken)

● Om betydelsen av hiss...

"I vissa trappuppgångar finns det trapphiss. Det underlättar för oss att hjälpa brukaren att ta en promenad. Det är livskvalitet."

(hemtjänstpersonal i Komarken)

● Och när hiss inte finns...

"Flera säger om jag bara hade kommit ut. De har svårt att gå och det finns ingen hiss. Det känns jobbigt att behöva möta det."

(hemtjänstpersonal i fokusgrupp)

● Om långa avstånd till soprum...

"Jag klarar inte det, det är hemtjänsten som fixar det. Men de tar betalt för att slänga sopor. (...) Jag klarar inte av att gå upp till molokerna."

(boende i Komarken)

● Om tunga dörrar till entré och hiss...

"Både hissdörren och ytterdörren är baxande innan jag kommer ut."

(boende i Komarken)

● Om att oroa sig för hur det ska bli i framtiden...

"Jag är ju så rädd att det kommer den dagen att man inte kan gå ut. Det är min fasa." (boende i Komarken)

”

... det kommer den dagen att man inte kan gå ut. Det är min fasa... ”

Tips och råd för att inventera tillgängligheten

En tillgänglighetsinventering av det befintliga bostadsbeståndet kan genomföras utifrån flera syften: för att få kunskap om nuläget, som underlag för samhällsplanering eller för att göra åtgärdsplaner.

Några tips på vägen är att fundera på följande:

- Vilket område ska inventeras och i vilket syfte.
- Studera de inventeringsverktyg som finns och välj det som bäst svarar mot era behov. Lägg till eller dra ifrån punkter så att ni får med det som är viktigast för er.
- Fråga gärna någon eller några personer med en funktionsnedsättning om de vill delta vid inventeringen.

Tipsen är hämtade från den checklista som togs fram i projektet som en hjälp vid planering och genomförande av inventeringar för kommuner och bostadsföretag. Hela checklisten finns att hämta på FoU i Väst/GR:s webbplats. FoU i Väst har också på uppdrag av Hjälpmedelsinstitutet inom ramen för Bo bra på äldre dar tagit fram en katalog över verktyg som kan användas för att inventera tillgängligheten i befintligt bostadsbestånd. Här kan du få stöd i valet av inventeringsverktyg: www.grkom.se/fouivast

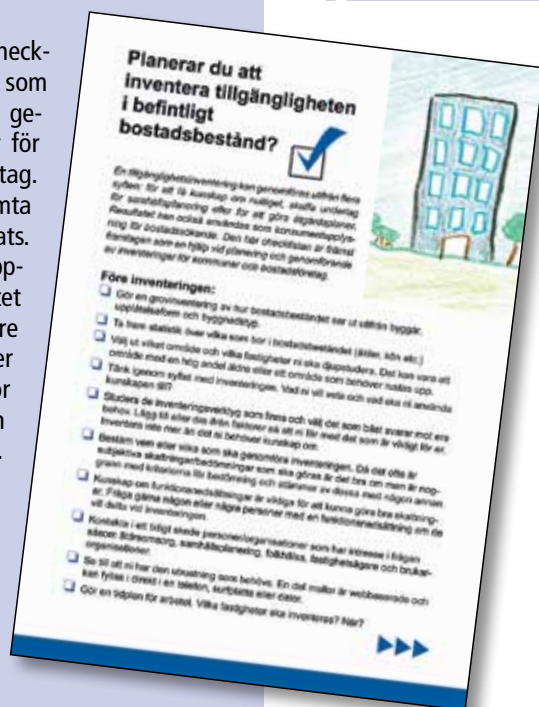
Om T-märkning

T-märkning är Göteborgs Stads verktyg för att inventera tillgängligheten i det befintliga bostadsbeståndet. Verktöget består av en checklista som undersöker tillgängligheten inne i bostaden, i trapphus och entré samt i utemiljön. Den omfattar också tillgång till service såsom samlingslokal, dagligvarubutik och flexlinje.

För att en bostad ska bli T-märkt krävs att vissa av kraven i checklistan är uppfyllda, nämligen att: bostaden ligger i markplan eller har hiss, har inga eller låga trösklar samt har ett rymligt badrum.

Du kan läsa mer här:

www.boendeportalen.goteborg.se

Möln dal

Vad skapar en trygg och tillgänglig närmiljö? Och vilka kvaliteter i närmiljön stärker äldres möjligheter till ett självständigt och aktivt liv?

För att få svar på dessa frågor valde Möln dal att på olika sätt undersöka tillgängligheten och tryggheten i Bifrostområdet. Området består av flerbostadshus och byggdes på 70-talet inom ramen för miljonprogrammen. Området valdes dels på grund den höga andelen äldre, dels för att det pågår andra projekt i området som syftar till att höja boendekvaliteten. Tanken var att skapa synergieffekter mellan projekten.

Hur går en trygghets- och tillgänglighetsvandring till?

Trygghetsvandringar är något som ofta genomförs i samarbete mellan olika aktörer som ansvarar för tryggheten i ett bostadsområde. Det kan exempelvis vara fastighetsägare, olika kommunala förvaltningar, föreningar och boende. En trygghetsvandring är ett sätt att träffa varandra och samtala om hur området kan bli mer tryggt och trivsamt. I Bifrostområdet fanns redan ett utarbetat samarbete där ungdomar höll i trygghetsvandringar i samarbete med bland annat förvaltningen för kultur och fritid, gatukontoret, park och trafik, vård och omsorg, fastighetsägare och brottsförebyggande rådet. För att också belysa tillgänglighetsaspekter deltog nu också en person med rullator och en person som satt i rullstol för att hjälpa till att identifiera brister i närmiljön. I korthet gick det till så här:

- Samling innan vandringen påbörjades. Deltagarna fick en gemensam genomgång av rutten och av vilka aspekter som skulle undersökas.
- Deltagarna vandrade den bestämda rutten och identifierade tillsammans positiva och negativa aspekter ur trygghets- och tillgänglighetssynpunkt. Resultaten antecknades och fotograferades.

Möln dals kommun
Befolkning
Antal: 61 400
Andel 65 år eller äldre: 16%
Bostadsbestånd:
Flerbostadshus 53%
Småhus 47%

- Efter vandringen återsamlades deltagarna och gick igenom identifierade brister. Här bestämdes också vilka brister som skulle påtalas för den fastighetsägare eller förvaltning som ansvarar för respektive bostadsområde. Bristerna beskrevs i ett protokoll och illustrerades med bilder. Deltagarna föreslog samtidigt vilka åtgärder som behöver vidtas för att rätta till problemen.
- Protokoll och förslag på åtgärder skickades till den som ansvarar för bostadsområdet.
- Om några månader kommer en uppföljningsvandring att genomföras i syfte att se i vilken utsträckning identifierade brister har rättats till.

Under trygghets- och tillgänglighetsvandringen uppmärksammades exempelvis att ojämna gångbanor eller höga kantstenar skapar hinder i framkomligheten, både för personer med rullator och med rullstol.

Tryggt och tillgängligt – ett nära samband

I syfte att fånga upp vilka kvaliteter äldre själva tycker bidrar till en god boendemiljö i bostadsområdet anordnades också två fokusgrupper. Samtliga av de äldre personer som deltog hade bott i området i många år. Det flesta hade också flyttat dit i syfte att bo kvar och åldras i området.

I fokusgruppens diskussioner blev det tydligt att en tillgänglig miljö skapar förutsättningar för att kunna känna sig trygg i sitt bostadsområde. Här lyftes bland annat att jämna gångbanor och avfasade trottoarkanter minskar oron över att snubbla, speciellt om man går med rullator eller har en synnedbättning. Kontrastmarkeringar, ledstänger i trapporna och bänkar eller sittplatser att vila på gör det också lättare och tryggare att ta sig in och ur bostaden.

För att kunna känna sig trygg att gå ut året runt är det också viktigt att snö- och halkbekämpning fungerar som den ska. Snövallar framför entrén eller isfläckar gör att man som äldre inte vågar gå ut.

I fokusgrupperna framkom också betydelsen av en trevlig utemiljö som inbjuder till social samvaro. Gården fungerar som en uppskattad mötesplats, framförallt under sommaren. Det är viktigt att det finns gott om bänkar, bord och vackra planteringar att samlas omkring. Man efterfrågade också fler samlingslokaler eller mötesplatser där man kunde träffas mer spontant och prata bort en stund av dagen. ■

Om Mölndals undersökningar:

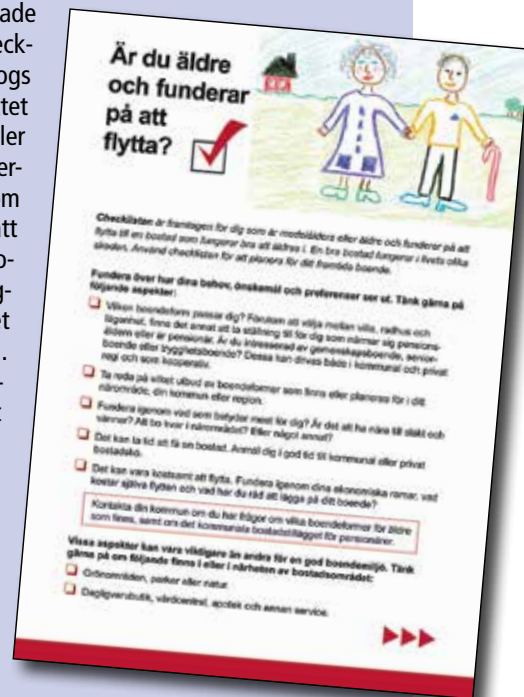
- Fokusgrupper med totalt 10 kvinnor i åldrarna 75-91 år via träffpunkter i bostadsområdet Bifrost.
- Trygghets- och tillgänglighetsvandring i Bifrost.
- Tagit del av synpunkter som samlats in av kommunens seniorbesökare.

Tips och råd inför eventuell flytt

Är du äldre och funderar på att flytta? Tänk gärna på följande:

- Fundera igenom vad som betyder mest för dig? Är det att ha nära till släkt och vänner? Att bo kvar i närområdet? Eller något annat?
- Det kan vara kostsamt att flytta. Fundera igenom dina ekonomiska ramar, vad kostar själva flytten och vad har du råd att lägga på ditt boende?
- Finns det exempelvis dagligvarubutik, vårdcentral, kollektivtrafik, träffpunkter och grönområden i närheten av bostadsområdet?
- Hur ser tillgängligheten ut i bostaden och närområdet, finns det exempelvis hiss eller ligger bostaden i markplan?

Tipsen är hämtade från den checklista som togs fram i projektet för äldre eller medelålders personer och som funderar på att flytta till ett boende som fungerar bra i livet olika skeden. Hela checklisten finns att hämta på FoU i Väst/GR:s webbplats, www.grkom.se/fouivast

Tjörn

Jämfört med riket har Tjörn en hög andel äldre samtidigt som bostadsbeståndet består av nästintill 90 procent småhus. Gruppen 65 år eller äldre kommer att öka från cirka 3 300 personer år 2010 till 4 700 personer år 2025. Det finns alltså ett behov av att planera för fler bostäder i det ordinära bostadsbeståndet där äldre kan bo bra.

I syfte att få en överblick av tillgängligheten i de flerbostadshus som finns i kommunen genomförde Tjörn en inventering av fyra bostadsområden inom det kommunala bostadsbolaget. Inom ramen för projektet genomfördes också en enkätundersökning i syfte att få ökad kunskap om vad äldre efterfrågar och som kan användas i planeringen av bostäder för äldre. Majoriteten av de som besvarade enkäten var 65-74 år. De flesta var också sammanboende. Könsfördelningen mellan de svarande var jämn.

Alternativa boendeformer

Eftersom utbudet av bostäder främst består av småhus var det intressant för Tjörn att undersöka om äldre efterfrågar några andra boendeformer och om de kan tänka sig att flytta i framtiden. Svaren visar att de allra flesta kan tänka sig att flytta i framtiden, dock inte under det närmsta året. Ungefär en tredjedel svarar att de kan tänka sig att flytta inom ett till fem år, ungefär en tredjedel inom fem till tio år och ungefär en tredjedel om tio år eller mer.

Utifrån enkätsvaren verkar det finnas en efterfrågan främst på seniorboende, trygghetsboende och egen lägenhet. Däremot verkar det inte finnas någon större efterfrågan på småhus. Detta kan bero på att majoriteten hade svarat att de för närvarande bodde i villa, radhus eller parhus. Resultaten visar också på att den mest efterfrågade storleken är 2-3 rum och kök. En fråga ställdes också om vad äldre kan tänka sig att betala för

Tjörns kommun
Befolkning
Antal: 14 900
Andel 65 år eller äldre: 23%
Bostadsbestånd:
Flerbostadshus 12%
Småhus 88%

en ny bostad. Här framkommer att få kan tänka sig en boendekostnad som överstiger 6000 kronor per månad. De flesta äger sin bostad i nuläget, men samtidigt framstår en hyresrätt som ett mer attraktivt alternativ vid en framtida flytt.

Viktigt att ha nära till

Inventeringen av flerbostadshusen på Tjörn visar att avståndet till service och kollektivtrafik kan vara långt. Men hur pass viktigt är dessa aspekter för äldre som funderar på att flytta? Enkätsvaren visar på att det allra viktigaste att ha nära bostaden är livsmedelsbutik och kollektivtrafik. Därefter kommer närhet till natur och grönområden, släkt och vänner samt hav och hamn. Dessa faktorer verkar vara minst lika viktiga för män som för kvinnor. Däremot verkar män i större uträkning efterfråga närhet till restauranger och caféer än kvinnor. Kvinnor verkar i större uträkning efterfråga närhet till bibliotek, kultur, mötesplatser, samlingslokaler och föreningsliv än män. ■

Om Tjörns undersökningar:

- Enkätundersökning till ett slumpmässigt urval av 10 procent av befolkningen som är 65 år och äldre. Totalt 343 personer. 61 procent svarsfrekvens.
- Inventering av tillgängligheten i flerbostadshus belägna i fyra orter på Tjörn (T-märkning).

Läs om vad T-märkning innebär på sidan 15

● Några resultat från Tjörns inventering av tillgängligheten i det befintliga bostadsbeståndet:

- Samtliga av flerbostadshusen saknar hiss, vilket gör att enbart bostäder i bottenplan är tillgängliga.
- Samtliga lägenheter har en egen uteplats. Ibland finns det trappsteg som försvårar framkomligheten för personer med rullator eller rullstol.
- Lägenheterna och badrummen är rymliga och har gott om plats att vända sig med rullator, men ibland finns höga trösklar till badrummen.
- Två av områdena låg långt ifrån service och kollektivtrafik och vårdcentral.
- Soprum och förråd finns på gångavstånd, men är ofta otillgängliga på grund av tunga dörrar och högt placerade sopnedkast.

Kartbild över ett av de områden som inventerats av Tjörn i projektet

Röd prick: Båsenvägen, inventerade flerbostadshus

Grön prick: Kollektivtrafik 800m

Gul prick: Apotek, Vårdcentral

Blå prick: Servicebutik, Större livsmedelsbutik

5. Vad har projektet bidragit till?

I följande avsnitt beskrivs vad projektet har bidragit till. Resultat och reflektioner har skrivits med stöd från följeforskningens och den externa utvärderingens slutsatser.

Olika förutsättningar

Kommunerna gick in i projektet med olika förutsättningar att planera för äldres bostäder. Det fanns skillnader i hur väl planeringen fungerade sedan tidigare. I någon kommun fanns en väl upparbetad samverkan mellan äldreomsorg och samhällsbyggnad kring planeringen av äldres bostäder, medan i andra kommuner förekom det inte någon samverkan överhuvudtaget.

Kommunerna skiljde sig också åt när det gäller andelen äldre och sammansättningen av det befintliga bostadsbeståndet. Detta gjorde att kommunerna startade med olika förutsättningar i projektet. Det har också påverkat vilka lärdomar som kunnat dras av projektet från respektive kommun.

Metoder som underlättar en fortsatt planering

Projektet hade som övergripande syfte att utveckla metoder som underlättar i planeringen av bostäder för äldre. Här har projektet bidragit till ökade metodkunskaper för att undersöka hur äldre invånare vill bo samt för att inventera tillgängligheten i det befintliga bostadsbeståndet. Att kommunerna har använt sig av olika tillvägagångssätt i sina undersökningar har också bidragit till ett övergripande lärande i processen. Ett kontinuerligt erfarenhetsutbyte har bidragit till insikter och kunskaper även om de metoder som man själv inte har använt sig av. Det har också bidragit till ett lärande om äldres behov och önskemål om bostäder på ett generellt plan.

Flera kommuner planerar också att använda sig av metoderna i framtiden för att fortsatt hämta in kunskap om äldres boendesituation. Kommunernas undersökningar har också bidragit till värdefull kunskap och information som kan användas som underlag i den fortsatta planeringen, exempelvis i bostadsförsörjningsprogram eller boendeutredningar. Däremot har projektet inte bidragit till att skapa bättre förutsättningar för en strategisk planering av bostäder för äldre. Detta kan bero på att kommunernas olika förutsättningar har påverkat möjligheterna att ta ett helhetsgrepp kring frågan.

Att mötas och samverka över gränserna – inom och mellan kommuner

En viktig målsättning i projektet var att öka samverkan, både inom och mellan kommuner. Detta har också varit den största vinsten i projektet: att mötas över professions- organisations- och kommungränser. Samhällsbyggnad och äldreomsorg har delvis olika perspektiv att bidra med när det gäller planeringen av bostäder för äldre. Både sociala och tekniska perspektiv behövs för att kunna planera för goda bostäder för äldre. För de allra flesta projektmedverkande var det första gången man träffades över dessa gränser och något tidigare samarbete fanns inte. Initialt tog det därför tid att lära känna varandra, förstå varandras roller och hitta sätt att samarbeta. I kommuner där samverkan redan fanns behövdes inte denna startsträcka.

Under projekttiden och i och med de gemensamma undersökningarna utvecklades samarbetet mer och mer. Genom projektet har medverkande fått ökad insikt och förståelse om varandras verksamheter, roller

och kunskaper. Det har också främjat en gemensam förståelseram och helhetssyn när det gäller planeringen av bostäder för äldre. Projektet har också bidragit till samverkan över kommungränserna, dock inte i lika hög utsträckning som över gränserna inom kommunerna. Det har möjliggjort erfarenhetsutbyte och jämförelser kommuner sinsemellan, som i sin tur bidragit till ökad kunskap om varandras grundförutsättningar, planeringsprocesser och problemställningar.

Svårigheter och framgångar

Generellt sett har tidsbristen varit den största utmaningen i projektet. Det tar tid att samordna och hitta former för ett projekt som både spänner över professions-, organisations- och kommungränser. Inledningsvis påverkades också projektet av pågående organisations- och personalförändringar i några av de medverkande kommunerna, vilket innebar att några kommuner kom in lite senare i projektet.

Kommunerna medverkade med varierande antal personer i projektet. Det innebar att arbetsbördan per person och sårbarheten i samarbetet blev högre för de kommuner som medverkade med färre personer. Samtliga av de medverkande har arbetat i projektet vid sidan av sina ordinarie arbetsuppgifter, vilket inneburit att tidsbristen varit påtaglig i perioder. Dessutom har undersökningarna tagit längre tid än vad som beräknades initialt.

Under projekttiden blev det också tydligt att det fanns skillnader med avseende på acceptans och mandat från ledningsnivå att jobba i projektet. I de kommuner som medverkade med personer som har ledningsfunktion verkade det lättare att få en sådan acceptans.

Den största framgångsfaktorn i projektet har varit att medverkande personer drivit projektet framåt genom engagemang, intresse och vilja. Detta trots tidsbrist och ibland också svårigheter med mandat och acceptans från ledningsnivå.

En grundtanke i projektet var att om yrkes-

verksamma var delaktiga i metodutvecklingsprocessen skulle långsiktiga, användbara och praktisknära metoder kunna utvecklas. Om istället konsulter använts för att genomföra exempelvis inventeringar, intervjuer och enkäter skulle inte kunskapen och kompetensen ha stannat inom kommunerna. Istället för färdiga recept, har deltagarna själva fått forska och pröva olika sätt att hämta in kunskap. Syfte och tillvägagångssätt har formulerats i dialog med medverkande personer. Detta har förmodligen bidragit till att undersökningarna känts angelägna och motiverade, vilket bidragit till det höga engagemanget.

Att dessutom befinna sig i ett sammanhang med flera andra kommuner har också bidragit till en större kraft i utvecklingsarbetet. Följeforskningen har också bidragit till ett lärande och en aktiv reflektion kring projektets förutsättningar, syfte, mål och arbetssätt, både hos projektledning och medverkande kommuner.

Fortsatt fokus på frågan behövs

Det har under resans gång blivit alltmer tydligt att ett projekt som spänner över professions-, organisations- och kommungränser bidrar till en kreativ, lärorik och spännande utvecklingsprocess. Genom gränsöverskridande möten skapas nya kunskaper, insikter och idéer. Samtidigt är det en utmaning att på en kort projekttid lära känna varandra över gränserna, hitta sätt att samarbeta, genomföra konkreta undersökningar och utöver det dessutom sköta sina ordinarie arbetsuppgifter. Engagemang och intresse räcker långt, men kanske inte alltid hela vägen fram. Politiker och chefer måste dessutom ge medverkande tid, resurser och mandat att arbeta i ett projekt. Frågan är hur dessa förutsättningar kan skapas initialt.

Det har också varit ett projekt som satt frågan om människors möjligheter att bo bra även på ålderns höst på dagordningen, hos medverkande kommuner. Utmaningen med en åldrande befolkning samtidigt som det inte finns tillräckligt med goda boendemiljöer

och bostäder för äldre har på många sätt blivit en realitet. Dessutom har behovet av en helhetsbild mellan äldreomsorg och samhällsplanering ställts på sin spets. Om det saknas eller inte planeras för goda boendemiljöer för äldre i det ordinarie boendet blir det till slut en äldreomsorgsfråga. Det måste finnas boendemiljöer som stödjer äldres möjligheter till självständighet, trygghet och delaktighet så att de kan bo kvar hemma om de vill, annars får det negativa konsekvenser för såväl individen som för äldreomsorgen.

Samverkan över gränserna behövs för att skapa denna helhetsbild. Lärdomar, kunskaper och metoder från projektet har lagt grunden till en sådan helhetsbild i kommunerna. Utmaningen ligger nu i att behålla frågan på dagordningen. ■

Hur kan vi tillsammans skapa attraktiva och goda boendemiljöer för äldre?

I syfte att sprida kunskaper och arbetsätt från projektet bjöds tjänstemän inom äldreomsorg, samhällsbyggnad och folkhälsa, politiskt förtroendevalda och pensionärs- och brukarorganisationer från samtliga GR-kommuner in till projektets slutkonferens. Totalt kom 200 personer för att lyssna på hur kommunerna hade arbetat.

Birgitta Garnemark, rådet för funktionshinderfrågor Härryda kommun, Hans Hellman, PRO Ale, Kerstin Lindh, SPF Kungälv och Stig Löfving, SPF Göteborg har suttit med i projektets referensgrupp. I en paneldiskussion på slutkonferensen lyfte de bland annat att kommunernas samverkan med pensionärs- och brukarorganisationer måste bli bättre när det gäller frågan om planering av bostäder för äldre. Här finns mycket kunskap och kompetens som behöver tas tillvara på.

Dokumentation från dagen finns att hämta på FoU i Väst/GR:s webbplats, www.grkom.se/fouivast

Birgitta Garnemark, Hans Hellman, Kerstin Lindh och Stig Löfving

Vill du veta mer?

Läs mer om projektet Inte(GR)erad bostadsplanering
på FoU i Väst/GR:s hemsida

www.grkom.se/fouivast.se

Eller kontakta gärna mig:

Sara Nordenhielm

Projektledare, FoU i Väst/GR

tel 0734-34 50 01

Sara.Nordenhielm@grkom.se

FoU_i**väst** GR

Idag finns inte tillräckligt med goda och tillgängliga bostäder som kan möta behoven hos en åldrande befolkning. Kommunerna äger frågan om bostadsplaneringen för äldre, men vilken kunskap och information behöver kommunerna för att kunna planera för goda och attraktiva bostäder för äldre? Och hur kan den kunskapen hämtas in?

I projektet Inte(GR)erad bostadsplanering med fokus på äldre har FoU i Väst/GR, GR Planering och GR-kommunerna Ale, Härryda, Kungälv, Mölndal och Tjörn samverkat kring dessa frågor. I denna skrift sammanfattas arbetssätt, resultat och erfarenheter från projektet.

FoU_i**väst** GR

FORSKNING OCH UTVECKLING INOM VÄLFÄRDSOMRÅDET

Besök Gårdavägen 2 • **Post** Box 5073, 402 22 Göteborg • **Tel** 031-335 50 00

Fax 031-335 51 17 • **e-post** fou@grkom.se • www.grkom.se/fouivast